

بررسی مولفه ی هشتی در معماری ایرانی (بررسی حس تعلق مکان)

سحر جامع، مریم طالب زاده

دانشگاه آزاد اسلامی شیراز، s.jame1989@gmail.com

دانشگاه آزاد اسلامی شیراز، m_talebzadeh20@gmail.com

چکیده

یکی از معانی مهم و موثر در ارتباط انسان و محیط که همواره مورد توجه طراحان بوده است، حس تعلق به مکان می باشد و از آن رو مهم ترین علل سرگردانی انسان های امروز، نپرداختن به مفهوم مکان و از آن سو نبود هویت مکانی است. محیط کالبدی پیرامون ما و تأثیرات آن در زندگی روزمره مردم از جمله مواردی است که در سالهای اخیر از طرف متخصصین بسیاری مورد تحلیل و بررسی قرار گرفته است که این حاکی از آن است که نقش کالبدی از عوامل تأثیر گذار بر حس مکان می باشد. وجود عناصر و فضای خاص ایجاد شده در هشتی ها نقش مهمی در ایجاد تصویر ذهنی و دعوت کنندگی برای استفاده کنندگان از آن را دارد. هدف اصلی این مطالعه، بررسی عوامل کالبدی تأثیر گذار بر حس مکان در هشتی خانه های سنتی شیراز است. بر این اساس، مقاله پیش رو، این موضوع را بررسی می کند که عوامل کالبدی تا چه حد در رسیدن به حس تعلق مکان تأثیر دارد و همچنین معماری مدرن و امروزی تا چه اندازه می تواند حس تعلق به مکان را در ما زنده کند. نتایج این مطالعه نشان می دهد، نشانه ها و نمادها به ویژه بافت، تزیینات، تضاد نور و محرمیت، تناسب بین ابعاد فضا و ابعاد انسان نقش مهمی در غنی سازی حس مکان دارند و همچنین حس تعلق به مکان از معیارهای ارزیابی برخی از محیط ها و مکان های با کیفیت بوده و ویژگی های کالبدی نقش مهم و مؤثر در شکل گیری این حس دارد. این پژوهش به صورت تحلیلی توصیفی و همچنین اطلاعات گردآوری شده از طریق رجوع به اسناد و مدارک و پرسشنامه جمع آوری گردیده است. از این رو در این مقاله سعی شده است که با بررسی عوامل تأثیرگذار بر حس مکان، نشان دهد که می توان با در نظر گرفتن عوامل کالبدی (همچون حس آرامش، خوانش، دلبازی و محرمیت) در ساختمان های امروزی هم آن محصوریت را رعایت کرد.

واژه های کلیدی: حس تعلق مکان، تعلق کالبدی، هشتی، معماری سنتی شیراز

مقدمه

معماری سنتی ایران همواره تجلی گاه الگوی بومی-سنتی در طول تاریخ گذشته ایران بوده است که این الگوها نشأت گرفته از فرهنگ فردی و جمعی مردمانی است که در بستر زمان توسط همین مردمان شکل گرفته ، رشد یافته، متجلی شده و به کمال رسیده اند. معماری ایرانی توجه زیادی به ارتباط انسان و محیط داشته است که باعث ایجاد حسی درونی در انسان می شود، این حس کلی که پس از ادراک و قضاوت نسبت به محیط خاص در فرد به وجود می آید حس مکان نامیده می شود که عامل مهمی در هماهنگی فرد و محیط، باعث بهره برداری بهتر از محیط، رضایت استفاده کنندگان و در نهایت احساس تعلق آنها با محیط و تداوم حضور در آن می شود. در معماری سنتی ایران ، خانه در بافت های شهری پیوسته، متراکم و درونگرا، فضایی خصوصی برای زندگی خانوادگی به حساب می آمد که معمولاً اصل محرمیت در طراحی و احداث آن رعایت می شد تا افراد خانواده از دید اشخاص نا محرم (غیر خودی) محفوظ باشند .

بر اساس همین دوگانگی (خودی و غیر خودی) فضای معماری ساخته شده نیز از دو بخش اندرونی (فضای خودی) و بیرونی (فضای غیر خودی) تشکیل شده بود . اندرونی مکان اعضای درجه یک خانواده ، بویژه زنان ، محسوب می گشت ، در حالی که بیرونی محل آمد و شد میهمانان و افراد خارج از خانه بود . با کمی تأمل در تاریخ و ادبیات داستانی کشورمان به خوبی می توان این نوع نگرش را در جدایی فضاهای خصوصی و عمومی در جامعه سنتی و گذشته ایران دید [1]. در دوره پهلوی با وجود گرایش های ایجاد شده به سمت مدرن سازی و تجدد و تلاش برای از بین بردن پیوندهای مذهبی مردم و تغییر سنت های معماری روحیه ی التقاط گرایی در بسیاری از معماران وجود داشت و کاربرد خصوصیات معماری سنتی در معماری بسیاری از بناهای خصوصی و مسکونی ادامه یافت [2].

از اواخر قاجار تا پهلوی دوم دولتمندان ایران به دو گروه "روشنفکر و شاغل" و "عامی" تقسیم می شدند. در سال های نخستین عصر پهلوی ثروتمندان شاغل در ساخت خانه های خویش از بناهای دولتی تأثیر می گرفتند و دولتمندان عامی نیز از خانه های آنها متأثر می شدند. همچنین معماری بی دولتان شهر نشین متأثر از نگرش افراد با تمکن مالی زیاد و کم که خانه ساز و آپارتمان ساز بودند یا تحت تأثیر دیدگاه و تصمیم دولت بود. از این رو معماری آنها به سبب وجود امکانات مالی نمونه های کوچک و بزرگی از معماری بدون سبک و ربط دواتمندان عامی بود [2]. همانطور که مشاهده می شود در فضای شهرسازی سنتی ایران رعایت علم معماری از یک سو و احترام به آداب و فرهنگ سنتی از سوی دیگر جایگاه ویژه ای دارد که متأسفانه در معماری امروزی، با باز شدن درب اصلی حتی با چند دقیقه، حریم امن خانه از بین می رود. سالن پذیرایی بر تمام خانه مشرف است و مهمان می تواند تمامی رفتارهای میزبان را مشاهده کند [3]. توقع این نیست که با جمعیت کنونی کشورمان از دالان، اندرونی و بیرونی استفاده کنیم، اما نباید از معماری دیگران تقلید کورکورانه انجام داد.

روش تحقیق

این پژوهش به صورت تحلیلی توصیفی و همچنین اطلاعات گردآوری شده از طریق رجوع به اسناد و مدارک و پرسشنامه جمع آوری گردیده است.

1- مبانی نظری

1-1- هشتی

هشتی قسمت بیرون هشته خانه که شکل های مختلف ساخته می شده، فضای سرپوشیده متصل به کوچه و حیاط خانه، فضایی بعد از فضای ورودی که اغلب بلافاصله پس از درگاه قرار می گیرد. دکتر غلامحسین معماریان این گونه هشتی را تعریف می

کند: " هشتی فضای میانجی درون و بیرون یک ساختمان است، چرا که درون خانه دارای حریم شمرده می شد و هرگز از بیرون به یکباره نمی شد به اندرون پا گذاشت. " [4]. دکتر پیرنیا هشتی را چنین تعریف نموده و دسته بندی می کند: " منظور از هشت چیزی است که از فضای داخلی خانه بیرون آمده و تنها جایی است که با بیرون خانه ارتباط دارد ایجاد مکت، تقسیم فضایی و فضایی جهت انتظار از عملکردهای جالب این عنصر می باشد. " هشتی ها از نظر شکل به هشت گوش کامل، هشت و نیم هشت، نگینی و کشکولی تقسیم می شود. " داخل هشتی عناصر مختلفی مثل سکو، چراغدان و برای رفتن به فروار (اتاق بالای هشتی) پله ای در نظر گرفته می شده است. پوشش های هشتی ها نیز بسیار متنوع و معمولا با کاربرندی های بسیار زیبایی پوشیده شده است. " [5] (تصویر ۱).

شکل 1، خانه سعادت شیراز، ماخذ: نگارندگان.

1-2- حس تعلق به مکان

مطالعات بسیار متعددی در مورد شناخت حس تعلق و ارتباط آن با جنبه های مختلف انسانی توسط علوم مختلف صورت گرفته و متفکرین مختلفی در حوزه های گوناگون به تبیین و شناخت این حس و نقش آن در زندگی انسانی پرداخته اند. قبل از پرداختن به مفهوم حس تعلق در این نگرش، شناخت مکان و ویژگی های آن از موارد مهم می باشد. رلف مکان را ترکیبی از اشیاء طبیعی و انسان ساخت، فعالیت ها (عملکرد) و معانی می داند که تجربه آن می تواند در مقیاس وسیع از یک اتاق کوچک تا یک قاره را در بر داشته باشد [6]. تحقیقات به عمل آمده نشان می دهد که هرچه مدت ارتباط افراد با یک مکان بیشتر می شود، به همان نسبت شناخت و ادراک انسان ها از آن مکان افزایش یافته و امکان ایجاد معنای تعلق در محیط نیز افزایش می یابد [7]. رلف با بیان ارتباط ادراک با تجربه از مکان، اعتقاد دارد که در حس مکان انسان ها مفهومی فراتر از خصوصیات کالبدی و عناصر کالبدی در یک مکان را درک می کند و به نوعی پیوستگی و ارتباط ممتد با روح مکان را احساس می نماید. وی با بیان این امر با ارتباط اساسی و جدایی ناپذیر مفهوم حس مکان با جنبه های انسانی اشاره داشته و اعلام می دارد آنچه که یک فضا را به یک مکان اعتلا می بخشد، آغشته شدن آن با معانی و مفاهیم عمیق است که در طول زمان گسترش و عمق پیدا می کند [6]. دکتر فلاحت در رساله خود حس تعلق به مکان را این گونه تعریف می کند: حس مکان، به معنای ادراک ذهنی مردم از محیط و احساسات کم و بیش آگاهانه آنها از محیط خود است که شخص را در ارتباطی درونی تا محیط قرار می دهد به طوری که فهم و احساسات فرد با زمینه معنایی محیط پیوند خورده و یکپارچه می شود. این حس عاملی است که موجب تبدیل شدن یک فضا به مکانی با خصوصیات حسی و رفتاری ویژه برای افراد خاص می شود. حس مکان علاوه بر اینکه باعث احساس راحتی از یک محیط

می شود، از مفاهیم فرهنگی مورد نظر مردم، روابط اجتماعی و فرهنگی جامعه در یک مکان مشخص حمایت کرده و باعث یادآوری تجارب گذشته و دستیابی به هویت برای افراد می شود [8]. ستالو، به عنوان یک فرد انسان شناس حس مکان را اینگونه بیان می کند: "تعلق به مکان ورای تجربیات احساسی و قابل درک و شامل اعتقادات فرهنگی و فعالیت هایی است که انسان را با محیط پیوند می دهد." [9] و همچنین جان جکسن که یک معمار منظر می باشد حس مکان را حسی که فرد در نتیجه یک اتفاق یا سنت درون خود می سازد و با حس بازیابی و خواندن دوباره وقایع نگهداری می شود، می داند.

3-1- عوامل تشکیل دهنده حس تعلق به مکان

با توجه به بررسی های به عمل آمده و همچنین از رویکرد نگرش های مختلف بر اساس مدل معنایی محیطی، حس تعلق در معماری حاصل ترکیب سه عامل فرد، دیگران و محیط می باشد که در یک فرایند سه قطبی معنایی محیطی حس تعلق را ایجاد می نمایند [6]. بر اساس و با توجه به تشریح عناصر مختلف از رویکردهای معرفت شناسی، هستی شناسی و ابعاد مختلف آن، عوامل تشکیل دهنده حس تعلق در طراحی به طور زیر ارائه می شود:

الف- عوامل ادراکی- شناختی فردی

حس مکان ترکیبی است پیچیده از معانی، نمادها و کیفیت های محیطی است که شخص یا گروه به صورت خودآگاه یا ناخودآگاه از فضا یا منطقه ای خاص ادراک کند. معانی و مفاهیمی که پس از ادراک مکان توسط فرد رمزگشایی می شود از عوامل ایجاد حس مکان هستند. ای معنا عمدتاً بر پایه ارتباط عاطفی فرد با یک محیط قرار دارد، در طراحی به صورت نمود کالبدی خود را نمایان می سازد. شناخت و ادراک فرد از یک مکان از شروط اولیه برای ایجاد حس تعلق به مکان می باشد [6]. عوامل کالبدی همچون مشخص نمودن حرایم، حدود مالکیت و همسایگی ها از مهمترین عوامل ادراک مناسب انسانی از محیط می باشد که فرد بر اساس شایستگی ها و انگیزش های خود به کنکاش و تجربه از محیط می پردازد [6].

ب- عوامل محیطی کالبدی

عناصر کالبدی از طریق ایجاد تمایز محیطی، ارتباط درون و بیرون و بیرون در فضاها به ایجاد حس تعلق می پردازند. شکل، اندازه، رنگ، بافت و مقیاس به عنوان ویژگی های فرم هر یک نقش مؤثر در شکل گیری حس تعلق داشته و نوع ساماندهی و چیدمان اجزاء کالبدی نیز عامل مؤثر دیگر می باشد [6]. از سوی دیگر عناصر کالبدی از طریق هم سازی و قابلیت تأمین نیازهای انسان در مکان در ایجاد حس تعلق مؤثر می باشند. در طراحی، هر یک از متغیرهای رنگ، شکل، بافت، مقیاس و نوع ساماندهی بر اساس نیازهای انسانی و تأمین نوع فعالیت مورد نظر در فضاها از اهمیت خاص برخوردار می شوند که بیانگر قابلیت محیطی است که فرم عملکرد را شکوفا می کند.

همچنین فریتز استیل مهمترین عوامل کالبدی مؤثر در ادراک حس مکان را اینگونه بیان می کند؛ اندازه مکان، درجه محصوریت، تضاد، مقیاس انسانی، فاصله، بافت، رنگ، بو، صدا، تنوع بصری است [10]. او همچنین خصوصیات نظیر هویت، تاریخ، تخیل و توهم، راز و رمز، لذت، شگفتی، امنیت، سرزندگی، شورو خاطره را موجب برقراری رابطه متمرکز با مکان می داند. از نظر سالواسن حس مکان از تعامل سه عنصر موقعیت، منظر و در هم تنیدگی فردی بوجود می آید که هر کدام از آنها به تنهایی برای خلق حس مکان کافی نیست.

2- نمونه های موردی

در این پژوهش، 3 مورد از خانه های قدیمی شیراز از لحاظ فرم، شکل و مصالح به کار رفته شده در هشتی مورد بررسی قرار گرفته اند که در زیر تاریخچه و توضیحات آنها آمده است. هشتی این خانه ها از نظر ابعاد و اندازه، درجه محصوریت، تضاد، مقیاس انسانی، بافت و رنگ، تنوع بصری مورد بررسی قرار گرفته است.

الف- خانه فروغ الملک

عمارت فروغ الملک در سال ۱۳۱۰ (اواخر دوره قاجار و اوایل دوره پهلوی اول) توسط فروغ الملک قوامی (داماد قوام بزرگ) در زمینی به مساحت ۱۰۲۰ متر مربع در محور سنگ سیاه و در جوار بقعه بی بی دختران احداث گردید. این بنا جهت استفاده مسکونی ساخته شده و شامل پاسدارخانه، آشپزخانه، اسطبل، حمام و دو باب منزل مسکونی (مهمان سرای فدک فعلی و خانه فروغ الملک) می باشد که خانه فروغ الملک در سه طبقه و شامل زیر زمین طبقه همکف و طبقه اول است که دارای دو بخش بیرونی و اندرونی با دو حیاط جداگانه، عمارت شاه نشین، حوضخانه، حمام، آشپزخانه و ... است. در دو قسمت شمال و جنوب دو اتاق پنج دری دارد. در ضلع شمال غربی سالن اصلی ساختمان به نام شاه نشین قرار دارد که دارای پنجره های گره کاری است. این شاه نشین به وسیله حوضخانه ای هشت ضلعی به قسمت اندرونی متصل می شود. هنر نقاشی روی سقفها یادآور هنر دوره زندیه است.

ب- خانه زینت الملک

خانه زینت الملک یکی از آثار به جای مانده از دوره قاجار است که ساخت آن در حدود سال ۱۲۹۰ ه. ق توسط علی محمد خان قوام الملک دوم آغاز و در سال ۱۳۰۲ ه. ق به اتمام رسیده است. در ضلع غربی نارنجستان قوام، عمارتی زیبا قرار دارد که به دلیل سکونت خانم زینت الملک قوامی، دختر قوام الملک چهارم، به این نام معروف است. این عمارت که به فاصله یک کوچه با خانه قوام قرار دارد و به وسیله یک راه زیرزمینی با آن در ارتباط است، در حقیقت اندرونی خانه قوام و محل رفت و آمد محارم بود.

ج- خانه خلیلی

خانه خلیلی، یکی از بناهای موجود در بافت قدیم است که مطلقاً به دوره قاجار می باشد. این بنا متعلق به غلامحسین بهادر خلیلی بوده است. این خانه اکنون تحت نظر میراث فرهنگی می باشد.

▪ اندازه مکان

یکی از عوامل کالبدی موثر در حس مکان، اندازه مکان می باشد که بررسی انجام شده در این خانه ها در جدول شماره ۱ آماده است.

جدول ۱، بررسی اندازه مکان، ماخذ: نگارندگان.

مساحت	ابعاد	پلان هشتی	خانه
6.6			فروغ الملک
16.8			زینت الملک
9.0			خلیلی

▪ درجه محصوریت

از دیگر عوامل موثر بر حس مکان، درجه محصوریت می باشد که با توجه به اینکه هر چهار خانه مورد نظر هشتی، هشت ضلعی کامل می باشد، درجه محصوریت نسبت بدنه باز و بسته سنجیده شده است که در جدول شماره ۲ آمده است.

جدول ۲، بررسی درجه محصوریت، ماخذ: نگارندگان.

توضیحات	درجه محصوریت	محصوریت	خانه
یک ورودی اصلی یک خروجی اصلی به اندرونی	$\frac{6}{8} = 0.75$		فروغ الملک
یک ورودی اصلی یک خروجی اصلی به اندرونی	$\frac{6}{8} = 0.75$		زینت الملک
یک ورودی اصلی دو خروجی اصلی به اندرونی	$\frac{5}{8} = 0.62$		خلیلی

باتوجه به اینکه درجه محصوریت همگی این خانه ها از نصف بیشتر می باشد می توان هشتی این خانه ها را دارای محصوریت خوب دانست.

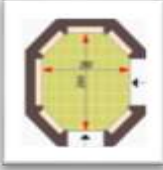
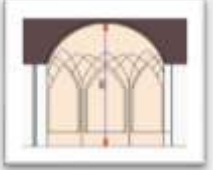

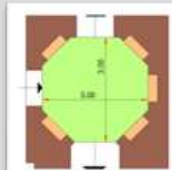
تضاد

تضاد در هشتی خانه ها را می توان در هنگام ورود به آنها مشاهده نمود و آن یک دفعه وارد شدن از یک فضای روشن به یک فضای تاریک و خروج مجدد از این فضا و ورود به یک فضا روشن حیاط، که می توان تضاد را به خوبی حس نمود.

مقیاس انسانی

مقیاس انسانی یکی از مهم ترین ویژگی فضا است که نقش مهمی در ایجاد ارتباطی مطلوب بین انسان و فضا دارد. وجود این ویژگی در فضاهای شهری، فضا را انسانی تر کرده و ادراک آن را آسان تر می نماید. مقیاس انسانی اشاره به اندازه و پیکربندی عناصر فیزیکی دارد به گونه ای که با اندازه، نسبت های انسانی و فعالیت های انسان هماهنگ باشد. مقیاس انسانی در معماری بر تناسب هندسی و مناسب بودن ابعاد و اجزای ساختمان برای بهره برداری انسان تاکید دارد. یکی از عوامل موثر بر حس مکان، مقیاس انسانی در فضاهای هشتی است، با توجه به بررسی انجام شده تناسب در هشتی خانه های مورد نظر نزدیک به عدد یک بوده است که میتوان آن را در یک مکعب جا داد. تناسب بیان شده به تفکیک در جدول شماره ۳ آمده است.

جدول شماره ۳ - بررسی مقیاس انسانی، ماخذ: نگارندگان

نسبت عرض به ارتفاع	نسبت طول به ارتفاع	نسبت طول به عرض	برش	پلان هشتی	خانه
$\frac{2.6}{4.2} = 0.6$	$\frac{2.9}{4.2} = 0.7$	$\frac{2.9}{2.6} = 1.1$			فروغ الملک
$\frac{2.8}{3.7} = 0.8$	$\frac{3.3}{3.7} = 0.9$	$\frac{3.3}{2.8} = 1.15$			زینت الملک
$\frac{3.00}{3.60} = 0.8$	$\frac{3.00}{3.60} = 0.8$	$\frac{3.00}{3.00} = 1$			خلیلی

▪ بافت و رنگ

در مقوله بررسی بافت و رنگ در هشتی خانه های مورد نظر، همگی دارای بافت و رنگ یکسان می باشند که نتایج این بررسی در جدول شماره ۴ آمده است.

جدول 4، بررسی بافت و رنگ ، ماخذ: نگارندگان.

خانه	تصویر	مصالح	رنگ
فروغ الملک		استفاده از آجر در بدنه هشتی و سقف و نیز استفاده از سنگ گندمک در ازاره و کف	تنوع رنگ ندارد به دلیل استفاده از مصالح با رنگ کرم و مشابه
زینت الملک		استفاده از آجر در بدنه هشتی و سقف و نیز استفاده از سنگ گندمک در ازاره و کف	تنوع رنگ ندارد به دلیل استفاده از مصالح با رنگ کرم و مشابه
خلیلی		استفاده از آجر در بدنه هشتی و گچ در سقف و نیز استفاده از سنگ گندمک در ازاره و کف	تنوع رنگ فقط در سقف و بدنه دیده می شود.

Archiv

▪ تنوع بصری

در این قسمت به بررسی تنوع بصری می پردازد، که با خلاقیت معماران این بنا ها در سقف و بدنه دیده می شود. که نیجه این بحث در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵، بررسی تنوع بصری، ماخذ: نگارندگان.

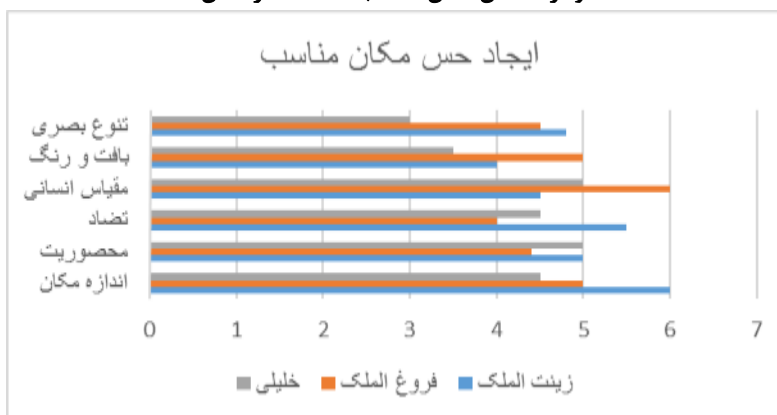
توضیحات	تصویر	خانه
استفاده از کاربردی های زیبا و همچنین تنوع ارتفاعی با استفاده از طاق ها ونیزگونگونی در آجرکاری		فروغ الملک
استفاده از کاربردی های زیبا و همچنین تنوع ارتفاعی با استفاده از طاق ها ونیزگونگونی در آجرکاری		زینت الملک
استفاده از کاربردی های زیبا و همچنین تنوع ارتفاعی با استفاده از طاق ها ونیزگونگونی در آجرکاری		خلیلی

3- یافته های تحقیق

در این پژوهش، سعی بر این بود؛ به وسیله پرسشنامه و طرح سوال برای کسانی که برای بازدید به این مکان ها می آیند، از ایجاد حس مکان در آنها و میزان رضایتمندیشان از این قضیه، مطلع شد. در زیر نظرات افراد از این موضوع به همراه سوالات پرسشنامه آورده شده است.

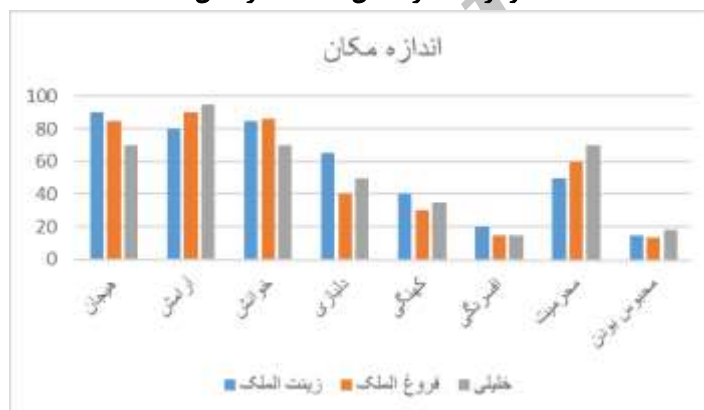
- سوال 1: کدام یک از این موارد حس مکان مناسب تری دارند؟
نمودار زیر حاصل یافته های این پرسش است. با توجه به نمودار به دست آمده اندازه مکان، محصوریت، قیاس انسانی و تنوع بصری بیشترین درصد را به خود اختصاص داده اند.

نمودار 1، حس مکان مناسب، مأخذ: نگارندگان.

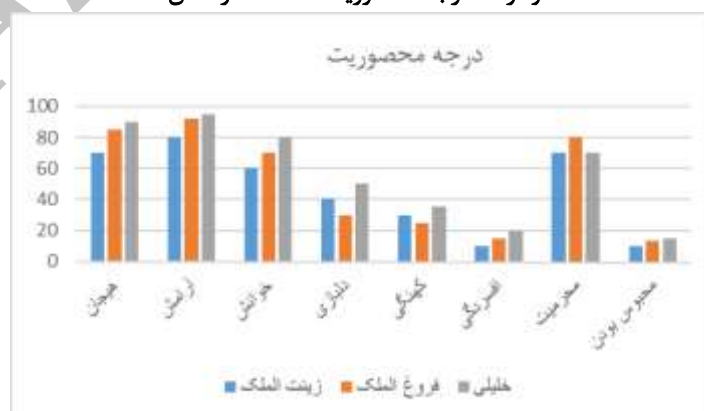

- سوال 2: کدام یک از عواکل کالبدی ذکر شده، احساسات زیر را در شما القا می کند؟ هیجان ، آرامش ، خوانش ، دلبازی، افسردگی ، کهنگی ، محرمیت ، محبوس بودن. نتایج به دست آمده در هر چهار خانه مورد مطالعه تقریباً مشابه بود.

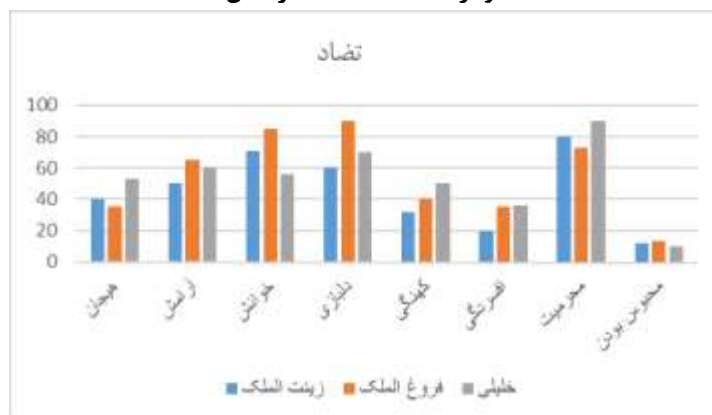
نمودار 2، اندازه مکان، مأخذ: نگارندگان.

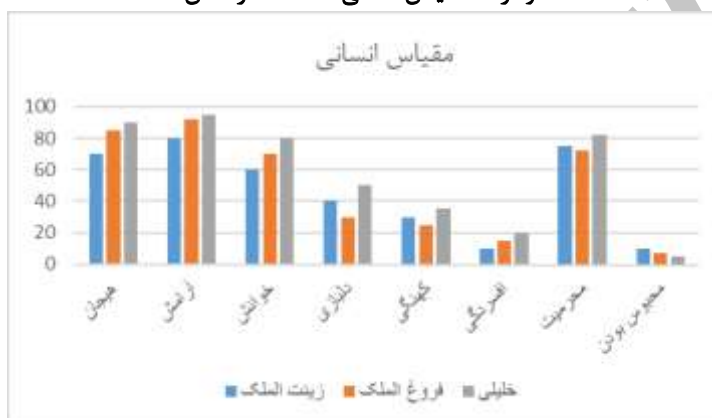
نمودار 3، درجه محصوریت، مأخذ: نگارندگان

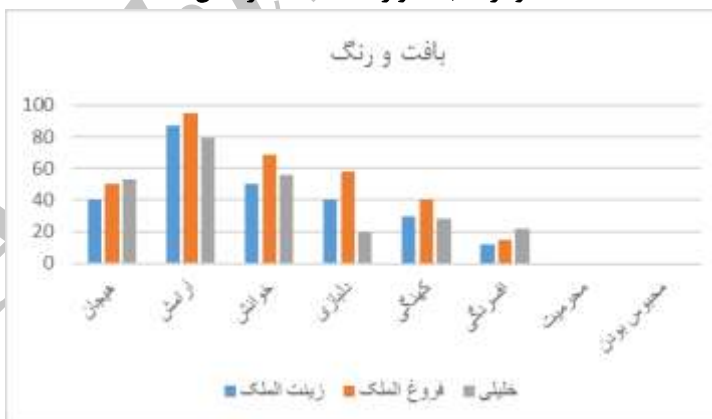
نمودار 4، تضاد، مأخذ: نگارندگان.

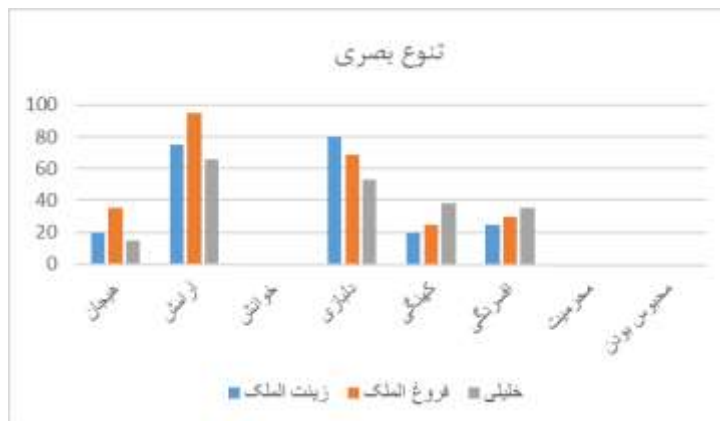
نمودار 5، مقیاس انسانی، مأخذ: نگارندگان.

نمودار 6، بافت و رنگ، مأخذ: نگارندگان.

نمودار 7، تنوع بصری، مأخذ: نگارندگان.

4- نتیجه گیری

پس از بررسی به عمل آمده از عوامل کالبدی در خانه های مورد نظر شیراز، به این مهم دست یافتیم که ابعاد و اندازه در هشتی این خانه ها دارای اندازه معینی هستند که قالبها در یک مربع محصور می گردند، که این نشان دهنده تناسب ابعادی و انسانی می باشد. آنچه در درجه محصوریت مشاهده گردید با توجه به اینکه همگی دارای هشت ضلعی بودند، و درجه محصوریت آنها نسبت به بازوها سنجیده شده است که کمترین آن 0.625 می باشد که دارای درجه ی محصوریت مناسبی است. تضاد نیز با توضیحاتی که در متن آمده است در نور هشتی و تضاد آن با نور بیرون و درون حیاط دیده می شود. در ایجاد تنوع بصری نیز، معمار توانسته با تزئینات که گاهی کاربرد سازه ای نیز دارند، این تنوع را به وجود آورند.

نتایج این تحقیقات مبین این حقیقت است که در تمام عوامل کالبدی مورد بررسی حس آرامش، خوانش، دلبازی و محرمیت بیشترین درصد را به خود اختصاص داده اند. کهنگی و به روز بودن در هر عامل متفاوت بیان شده. این نکته نشان دهنده تقابل سنت و مدرنیته در تفکر و جامعه ایران است که اگرچه به دنبال روش و بیان مدرن است، اما توان گذشتن از الگوهای گذشته خود را ندارد. همچنین می توان در ساختمان های امروزی هم آن محصوریت را رعایت کرد.

مراجع

- [1] بانی مسعود، آ، معماری معاصر ایران (در تکاپوی بین سنت و مدرنیته)، نشر هنری معماری قرن، تهران، 1388.
- [2] زرکش، ا، عوامل تأثیرگذار بر معماری ابنیه خصوصی در دوره پهلوی اول، کتاب ماه هنر، کتاب ماه هنر، شماره 160، 1390.
- [3] محرابی، م، معماری سنتی ایران، کاروان سراها، حمام ها، خانه ها در مسلخ معماری مدرن (نگاهی گذرا به معماری ایرانی)، مرکز تحقیقات نور، شماره ۲۰ و ۲۱، 1383.
- [4] معماریان، غ، آشنایی با معماری مسکونی ایرانی گونه شناسی درونگرا، انتشارات سروش دانش، تهران، 1385.
- [5] پیرنیا، م ک، آشنایی با معماری اسلامی ایران، انتشارات سروش دانش، تهران، 1376.
- [6] فروزنده، ع، مطلبی، ق، مفهوم حس تعلق به مکان و عواملی تشکیل دهنده ی آن، هویت شهر، سال پنجم، شماره ۸، 1390.
- [7] Bonaiuto M, Aiello A, Perugini M, Bonnes M, Ercolani A. Multidimensional perception of residential environment quality and neighbourhood attachment in the urban environment, Journal of Environmental Psychology, vol19, pp: 331-352, 1999.
- [8] فلاحت، م ص، مفهوم حس مکان و عوامل شکل دهنده آن، هنرهای زیبا، شماره ۲۷، 1385.
- [9] Cross, J. What is sense of place in 12th headwaters conference, Western state college, 2001.
- [10] Steele f, The sense of place, CBI publishing company, boston, 1981.